

D a i v a S I N K E V I Č I Ū T Ė

*Vilniaus universitetas***APIE LIETUVIŲ ASMENVARDŽIŲ SU KAMIENAIS *žyg-*
IR žy-m- RAIDĄ**

1. Domėtis, kaip formavosi lietuvių asmenvardžiai su kamieniu *žyg-*, paskatino Z i n k e v i č i a u s (2005, 45t.) mintis apie avd. *Žigmantas* kilmę, kuris, jo nuomone, atsirado sumišus avd. *Žygimantas* ir *Zigmantas*, o mišimo priežastis – su dvikamienio asmenvardžio kamieniu formaliai sutapusi krikščioniško vardo šaknis¹. Anksčiau tiriant dvikamienių asmenvardžių trumpinių struktūrą (žr. Sinkevičiūtė 2006) problemiški pasirodė pavardžių, atsiradusių iš vienkamienių vardų su *žyg-*, kilmės aiškinimai, pateikti LPŽ II 1331. Taip pat neaiški atrodo ir dvikamienių asmenvardžių su *žy-m-* kilmė, nes abejotina, kad šie vardai neturi ryšių su kamieno *žyg-* vardais ir yra susiję su šaknį *žym-* turinčiais žodžiais (dar žr. LPŽ II 1335).

Tiriant lietuvių asmenvardžius su *žyg-* ir *žy-m-* siekiama: 1) išnagrinėti dvikamienių ir vienkamienių asmenvardžių su *žyg-*, tapusių lietuvių pavardėmis, pokyčius ir ryšius su avd. *Zigmantas*; 2) nustatyti, kaip atsirado dvikamieniai asmenvardžiai su *žy-m-* ir jų trumpiniai, tapę pavardėmis, ir kokie jų ryšiai su kamieną *žyg-* turinčiais vardais. Tiriamoji medžiaga – vienkamienių ir dvikamienių vardų kilmės lietuvių pavardės – rinkta iš LPŽ, o tyrimui reikalingi dvikamieniai asmenvardžiai dar kaupti iš onomastikos mokslo veikalų ir publikuotų istorijos šaltinių.

2. Lietuvių dvikamieniuose asmenvardžiuose *žyg-* užima pirmojo kamieno poziciją ir yra realizuotas dvejopai. Prieš jungiamąjį balsį (plg. avd. *Žyg-ì-mantas*, Jablonskis 1934, 239, 360; Skardžius 1998, 665; Zinkevičius 1977, 224, LVKŽ 346 ir kt.) ar sonantą (plg. iš avd. *Žyg-ì-mantas* atsiradusį avd. *Žýg-mantas*, Salyš 1983, 277;

¹ LPŽ II 1332 autoriai pvd. *Žigmantas* kildina iš avd. *Zigmantas*.

R a m o n i e n ė 1987, 101 ir kt.) kamienas *žyg-* išliko nepakitęs². Kituose dvikamieniuose varduose kamieno *žyg-* finalė greičiausiai sutapo su tokiu pačiu priebalsiu <g> prasidedančia antrojo kamieno iniciale (plg. avd. *Žý-gaila*, LVKŽ 345; *Žý-gaudas*, Skardžius 1996, 439; Salys 1983, 284; LPŽ II 1333; LVKŽ 346 ir kt.; *Žý-gintas*, Salys 1983, 289; LVKŽ 346, atsiradusius iš **Žyg-gVvC-*, **Žyg-gVCC-*).

Pagal LPŽ II 1332, dvikamienių asmenvardžių su *žyg-* yra žemaičiuose (pvd. *Žýgaudas* Klp, Pgg), aukštaičiuose (avd. *Žyгимонт*, Zinkevičius 1977, 224)³, taip pat Baltarusijos teritorijoje (brus. avd. *Жукгимонтъ*, Zinkevičius 1976, 98). Literatūroje dvikamienių asmenvardžių kamienas *žyg-* siejamas su lie. *žygis* (Zinkevičius 1977, 224–225), o LVKŽ 344 – ir su lie. *žygiuoti*. Toks vardų kamieno *žyg-* kilmės aiškinimas atrodo priimtinas, nors Salys (1983, 284) ir rašo, kad avd. *Žý-gaudas* kamieno *žy-* kilmė neaiški, o LPŽ (II 1332) autoriai šio asmenvardžio, taip pat kaip ir avd. *Žý-mantas*, kamieną *žy-* bando kildinti iš lie. *žymùs*, *žymė*, *žymėti*⁴.

3. Lietuvoje yra vienkamienių pavardžių su *žyg-*, *žig-*, kurias LPŽ (II 1331, 1332) autoriai kildina iš lie. *žygis*, *žygiuoti*, *žigas* „toks vabalas“⁵. Dalį šių pavardžių gal ir galima aiškinti bendriniais žodžiais, bet tokią kilmę suponuoti visiems vienkamieniams vardams problemiška, nes kai kurios pavardės yra sietinos su trumpiniais, atsiradusiais iš dvikamienių vardų su pirmuoju kamieniu *žyg-*. Šie asmenvardžiai yra paplitę tose pat vietovėse kaip ir kamieno *žyg-* dvikamieniai vardai. Daugiausia jų yra Rytų Lietuvoje (plg. pvd. *Žyg-a* V, *Žýg-as* V, *Žýg-is* V, *Žyg-ėlis* V, *Žyg-ūtis* V, *Žyg-ota* V, *Žyg-evičius* V, *Žyg-el-evičius* V ir avd. *Žyg-i-mantas* V (Zinkevičius 1977, 224), pvd. *Žyg-a* Šlčn ir avd. *Žýg-mantas*, plg. *Žygmañtiškės* k. Šlčn (ATSŽ 360)), taip pat

² LVKŽ 389 nurodo ir avd. *Žýgoilas*, kurio istorijos šaltiniuose neteko pastebėti.

³ Yra ir iš šio asmenvardžio kildinamų gyvenamųjų vietų vardų, plg. *Žygmantiškė* k. Ign (ATSŽ 360), *Žygmantynai* Įsrutys (Razmukaitė 1996, 79).

⁴ Apie šio aiškinimo problemiškumą žr. toliau.

⁵ Dar plg. Maciejauskienė (1997, 119), kuri vienkamienį avd. **Žygas* sieja su lie. *žygiuoti*, *žygis*.

pasitaiko ir Vakarų Lietuvoje (pvd. *Žyg-ul-aitis* Pgg ir *Žý-gaudas* Pgg, *Žig-as* Klp, *Zyg-as* Klp, *Zig-áitis* Klp ir *Žý-gaudas* Klp)⁶.

Dar svarstyta, ar patikima po visą Lietuvą gausiai paplitusias vienkamienes pavardes su *žyg-*, *žig-* taip lengvai sieti ir su lie. *žigas* „toks vabalas“. Lie. *žigas*, žinomas iš žodynų, dažniausiai dvikalbių, ir literatūros tekstų, greičiausiai atsirado iš lie. *žygis* (Fraenkel 1965, 1308). Žodis nėra plačiai paplitęs gyvojoje kalboje (žr. LKŽ^e), nors Fraenkeli s (1965, 1308) nurodo jį vartojant Pušalote.

Iš to, kas pasakyta, aišku, kad su trumpiniais nesietų vienkamienių lietuvių pavardžių su *žig-*, *žyg-*, kurios yra tokioms pat struktūros kaip ir trumpinių kilmės, negalima kildinti tik iš apeliatyvinės leksikos, kuri ir pati atrodo problemiška. Tačiau laikyti vienkamienes pavardes su *žig-*, *žyg-* dvikamienių asmenvardžių trumpinių kilmės trūksta duomenų – lyg ir nėra daugiau dvikamienių asmenvardžių, kurie būtų paplitę tose vietovėse, kuriose yra šio kamieno vienkamienių vardų.

4. Anksčiau buvo pastebėta, kad deformuotas trumpinių kilmės pavardžių kamienas *žyg-* varduose realizuojamas *zig-*, *zyg-* ir *žig-*. Galima spėti, kad panašiai galėjo pakisti ir trumpinių pamatinių žodžių – dvikamienių asmenvardžių – kamienas *žyg-*. Tokių vardų, kurie forma sutaptų su kamieną *žyg-* turinčiais dvikamieniais asmenvardžiais, bet skirtųsi kamieniu *žyg-*, realizuotu *zig-*, *zyg-* ir *žig-*, lietuvių vardyne rasta, plg. pvd. *Zigmantas*, *Zýgmantas*, *Žigmantas*. Tiesa, onomastikos literatūroje avd. *Zigmantas*, *Zýgmantas* įprasta sieti su vok. avd. *Si(e)gmund*, *Zigmund* (žr. LPŽ II 1290), o dėl avd. *Žigmantas* kilmės – žr. anksčiau⁷.

Su avd. *Zigmantas* LPŽ (II 1290) autorių siejami asmenvardžiai (žr. pvd. *Zigmantas*, *Zýgmantas*, *Žigmantas*) turi apibrėžtą paplitimo plotą. Jie koncentruojasi vakarų ir rytų aukštaičių (panevėžiškių) plote, vienas kitas pasitaiko kaimyniniuose pietų žemaičių, pietų ir rytų aukštaičių (uteniškių, širvintiškių, vilniškių) arealuose. Sugretinus šių pavardžių paplitimo arealus su visų vienkamienių pavardžių, turinčių

⁶ Dėl kamieno *žyg-* deformacijos žr. Sinkevičiūtė 2006, 162.

⁷ Dar plg. Ragauskaitės (2005, 136) nuomonę avd. *Zygmontowiczowi*, *Zygmunto-wicz* kildinti iš krikščioniškos kilmės vardų.

žyg-, žig-, zig-, zyg-, arealais, pastebėta, kad daugelis asmenvardžių yra paplitę tose pat vietovėse.

Pavardės su dėmenimis žyg-, žig-, zig-, zyg- koncentruojasi tame pačiame vientisame vidurio ir šiaurės Lietuvos plote – k a u n i š k i ų (plg. Žig-as Igl, Žig-inskas Igl ir Zýg-manta Igl, Žig-as Kn, Žýg-as Kn, Žyg-aitis Kn, Žig-ėlis Kn, Žyg-ėlis Kn, Žyg-āvičius Kn, Žyg-đovičius Kn ir Zìg-mantas, plg. Zigmantāvičius Kn, Zig-montas Kn, Zig-muntas, plg. Zigmuntāvičius Kn, Žig-inskas Kt ir Zýg-manta Kt, Žig-inskas Mrj ir Zìg-manta Mrj, Zýg-manta Mrj, Žig-inskas Ss ir Zýg-mantas Ss), šiauliškių (plg. Žig-as Grz, Žig-ùlis Grz ir Zìg-mantas Grz, Žig-as Jnš, Žig-ėlis Jnš, Žig-ùlis Jnš ir Zìg-mantas Jnš, Zig-montas Jnš, Žýg-as Kdn, Žyg-ėlis Kdn ir Zìg-mantas Kdn, Žýg-as Krk ir Zig-montas Krk, Žig-as Šl ir Zig-mantas Šl⁸, dar plg. Zigmantāvičius Šl) ir panevėžiškių (plg. Žig-as Brž, Žýg-as Brž ir Zìg-mantas Brž, Žýg-as Krkn ir Zig-mantas, plg. Zigmantāvičius Krkn, Žig-as Pkr ir Zig-mantas Pkr, Žýg-as Pn, Žig-ėlis Pn ir Zig-montas Pn, Zig-muntas Pn, plg. Zigmuntāvičius Pn, Žig-as Rz ir Zig-mantas Rz) arealuose. Asmenvardžių pasitaiko ir kaimyniniuose⁹ raseiniškių (plg. Žýg-as Rs ir Zýg-mantas Rs), pietų aukštaičių (plg. Žyg-ùtis Žsl ir Zýg-mantas Žsl), širvintiškių (plg. Žig-ota Šr ir Zìg-mantas, plg. Zigmantāvičius Šr) ir uteniškių (plg. Žig-as Ut, Žyg-āvičius Ut ir Zìg-mantas, plg. Zigmantāvičius Ut) arealuose¹⁰.

Dėl minėtų vienkamienių lietuvių pavardžių su žyg-, žig-, kurių paplitimo arealai sutampa su kai kurių pavardžių, LPŽ autorių siejamų su avd. *Zigmantas*, arealais, kilmės galima kelti hipotezę: vienkamienės pavardės su žyg-, žig- atsirado iš trumpinių, kurių pamatas – dvikamieniai asmenvardžiai, turėję pirmąjį kamieną žyg-, kuris vėliau pakito į zyg-, zig-.

⁸ Dėl rašybos variavimo dar plg. Jablonskio (1941, 304) minimą *Antoni Zygmont* (1775), kilusį nuo Šiaulių (Juodžiai).

⁹ Remiantis istorijos šaltinių duomenimis, asmenvardžių paplitimo arealai turės būti tikslinami, plg. lie. pvd. Žýg-us Krt ir Kartenoje fiksuotą avd. *Zygmont*. Dar dėl *Zygmont* žr. avd. *Zygmont Zutawt* 1718 (Jablonskis 1961, 79), *Zygmont Piworaytis* 1718 (Jablonskis 1961, 82).

¹⁰ Dėl vilniškių arealo pavardžių – žr. toliau.

5. Šią hipotezę pirmiausia remia avd. *Žýgmantas* ir *Zìgmantas*, *Zýgmantas* varijavimas istorijos šaltiniuose. Pastebėta atvejų, kai tas pats asmuo užrašomas ir vienu, ir kitu vardu, plg. *Жыкгимон'та Грыневича* (Jablonskis, Jasas 1987, 100) ir *Zygmunta Hryniewiczza* (Jablonskis, Jasas 1987, 102)¹¹. Nelietuvių kalba rašytuose dokumentuose <z> ir <ž> varijavimas buvęs dėsningas: tai nustatė ir Punios parapijos onimus rinkęs Palionis (2003, 27), kuris rašo, kad raide z dažnai būdavo žymimas garsas <ž>, o žodžio pradžioje didžioji Ž dažnai rašyta be skersinio brūkšnelio¹². Raidžių variavimą dokumentuose rodo ir kiti ž prasidedantys asmenvardžiai, užrašyti istorijos šaltiniuose, plg. su avd. *Žād-minas* siejamą avd. *Zadminaytys* 1600 m. (Jablonskis 1934, 532), su avd. *Žos-tautas* – avd. *Zasztoftas* 1793 m. (Jablonskis 1961, 411), su avd. *Žù-tautas* – *Zutowt* 1718 m. (Jablonskis 1961, 79) ir kt.

Antra, keltą idėją palaiko deformuoto kamieno *zyg*⁻¹³, kuris atsirado iš *žyg-*, išlaikytas medialės ilgumas kauniškių (plg. *Zýg-manta* Igl, Mrj, *Zýg-mantas* Ss), raseiniškių (plg. *Zýg-mantas* Rs) ir pietų aukštaičių (plg. *Zýg-mantas* Žsl) arealų pavardėse, kur gerai išlaikomi kirčiuoti ilgieji balsiai¹⁴. Kodėl kiti dvikamienių vardų kilmės asmenvardžiai su *žyg-* ir *zyg-* pakito į *zig-*, galima aiškinti dvejopai:

1) Lietuvoje plintant krikščioniškos kilmės vardui *Zìgmantas* atsirado ne tik avd. *Žìgmantas* (kaip teigia Zinkevičius 2005, 46)¹⁵,

¹¹ Taip pat Salys (1983, 34) rašė, kad Kražių bajoro Kaminsko vardas Raseinių žemės teismo knygoje (1575–1584) rašomas labai įvairiai, vieną kartą *Žìgimont*, du kartus *Žìgimont*, po vieną kartą *Zygimont* ir *Zygmont* ir tris kartus *Sigizmund*. Salys (1983, 141) mini ir Upytės valsčiaus teisėją, kuris, paprastai dokumentuose rašęs *Jan Žìgimontovič*, porą kartų pasivadina ir *Jan Zigmontovič*.

¹² Dėl to dar žr. ir Zinkevičius (1977, 100).

¹³ Kitos dėmenį *zyg-* turinčios lietuvių pavardės yra paplitusios tame pačiame kauniškių (plg. pvd. *Zýgmanta* Brt, Klvr, Lbv, Pjv) ir gretimame raseiniškių (plg. pvd. *Zýgmantas* Krš) arealuose.

¹⁴ Čia rašoma tik apie pavardes, kurių paplitimo arealai sutampa su pavardžių, turinčių kamienus *žyg-*, *žig-*, arealais.

¹⁵ Nors šis vardas gali būti laikomas ir avd. *Žýgmantas* variantu, turinčiu pirmąjį deformuotą kamieną *žig-* (?).

bet užrašant asmenį nelietuvių kalba asmenvardžiai su žyg- ir zig-¹⁶ mišo dar daugiau. Dėl panašumo į krikščioniškos kilmės vardą avd. *Žygmantas* galėjo būti ir sąmoningai keičiamas avd. *Zigmantas*, ypač užrašant asmenį bažnytinėse knygose¹⁷;

2) dėl <i> ir <y> varijavimo dokumentuose, kuris gerai matyti XVII a. pr. Vilniaus miesto asmenvardžiuose, kai vietoj <y> rašoma <i> (plg. avd. *Dzvilis*, *Plinis* – žr. *Zinkevičius* 1977, 138t., 183) ar vietoj <i> rašoma <y> (plg. avd. *Kyskielis*, *Rydik*, *Wystela* – žr. *Zinkevičius* 1977, 156, 189, 219).

Trečia, mintį apie avd. *Žygmantas* kamieno žyg- pokytį į zyg-, zig-remia avd. *Žygmantas* užrašymai XVII a. pr. Vilniaus miesto bažnytinėse knygose (*Zinkevičius* 1977, 224). Nors LPŽ Vilniuje ir nefiksuoja dvikamienių pavardžių su žyg-, tačiau pavardžių su zig- yra, plg. pvd. *Zigmontas* V, *Zigmuntas* V, dar plg. *Zigmuntovičius* V. Dėl sutampančios lokalizacijos, <z> ir <ž>, <i> ir <y> varijavimo galima manyti, kad XVII a. pr. Vilniuje paplitęs avd. *Zigmantas* kai kuriais atvejais galėjęs atsirasti iš avd. *Žygmantas*.

6. Dėl lie. avd. *Zigmantas*, *Zygmantas* kilmės galima prieštarauti teigiant, kad Lietuvoje yra mažai vienkamienių pavardžių su zyg-, zig- (plg. *Zig-aitis* Kdl, Klp, *Zyg-as* Klp, *Zig-elis* Tl), atsiradusių pakitus kamienui žyg-. Tačiau mažas skaičius kamieno zig-, zyg- pavardžių turbūt rodo, kad avd. *Žyg(i)mantas* struktūros sutapimas su avd. *Zigmantas* buvo svarbesnis nei <z> ir <ž> varijavimas žodžio pradžioje. Greičiausiai todėl avd. *Žyg(i)mantas* taip plačiai ir visuotinai pakito, o vienkamieniai asmenvardžiai išsaugojo inicialės <ž>, nes nuo antrojo skiemens medialės trumpinių kilmės vardai neturėjo struktūros bendrybių su avd. *Zigmantas*.

Kita vertus, mažas skaičius vienkamienių vardų su zyg-, zig- gali būti ir įrodymas, kad vienkamieniai vardai su žyg-, žig- iš avd.

¹⁶ Salys (1983, 140) mano, kad vardų sąskambio įtaka buvusi tokia didelė, kad Bychovco kronika net ir imperatorių *Zigmantą* vadina *Žygmont*.

¹⁷ Kad užrašant asmenis į bažnytnines knygas vengta nekanoninių krikšto vardų formų, akcentuoja *Zinkevičius* (1977, 66).

Žyg(i)mantas atsirado anksčiau nei pakito dvikamieniai asmenvardžiai su *žyg-*, kurie sumišo su avd. *Zýgmantas*, *Zìgmantas*. Retai Lietuvoje paplitę vienkamieniai vardai su *zyg-*, *zig-* dar skatina spėti, kad avd. *Zýgmantas*, *Zìgmantas* vietoj avd. *Žyg(i)mantas* galėjo būti vartotas daugiau dokumentuose, o gyvojoje kalboje vietoj jų funkcionavę dvikamieniai asmenvardžiai su *žyg-*¹⁸. Patys vienkamieniai vardai su *zyg-*, *zig-* greičiausiai galėję atsirasti vėliau, netiksliai dokumentuose užrašant vienkamienius vardus su *žyg-*, *žig-*.

Taigi kai kurios lietuvių pavardės, LPŽ autorių siejamos su svetimomis kilmės avd. *Zìgmantas*, greičiausiai yra atsiradusios iš avd. *Žýg(i)mantas*¹⁹. Šios pavardės turi deformuotą pirmąjį kamieną, atsiradusį dėl netiksliai svetimomis kalbomis dokumentuose rašomų asmenvardžių ir po krikšto plintančio vardo *Zìgmantas*. Pavardės, pakitusios iš avd. *Žýg(i)mantas*, sutampa su kamieno *žyg-*, *žig-* vienkamienių asmenvardžių paplitimo arealais ir koncentruojasi vidurio ir šiaurės Lietuvoje. Tai rodo, kad šiame areale – ne tik rytų ir vakarų Lietuvoje – būta kamieno *žyg-* dvikamienių asmenvardžių.

7. Kitos kamieno *žyg-*, *žig-* pavardės, su dvikamienių asmenvardžiais neturinčios sąsajų, gali būti atsiradusios ir iš šios šaknies apeliatyvų. Paraleliai kalboje funkcionuojantys tokie pravardinės kilmės vardai galėjo būti paskata egzistuoti ir iš dvikamienių asmenvardžių atsiradusiems kamieno *žyg-* trumpiniams.

Tačiau dėl vienkamienių pavardžių su *žyg-*, *žig-* kyla ir kitokių minčių. Likusios pavardės yra paplitusios po visą Lietuvą²⁰. Jų yra žemaičių – telšiškių (pvd. *Žýgus* Als, Skd), raseiniškių (pvd. *Žigáitis* Gr, Žgč) ir kretingiškių (pvd. *Žýgus* Kl, Slnt)²¹ arealuose. Taip pat nemažai pavardžių yra vakarų (plg. šiauliškių pvd. *Žigas* Mšk, *Žýgas* Dt, *Žygėlis* Dt, *Žigūlis* Mšk, Sk, Žg ir kauniškių pvd. *Zigáitis* Kdl, *Žigáitis* KzR, *Žigas* Btr, Stk, *Žygėlis* Rdd, *Žiginskas* Ldvn, *Žýgis* Grl, *Žigūtis* Žž), pie-

¹⁸ LPŽ II 1290 dar rašoma, kad žmonės *Zigmantą* vadina *Žigmantu* Prnv.

¹⁹ Kitos lietuvių pavardės, LPŽ siejamos su avd. *Zìgmantas*, turbūt yra atsiradusios iš šio asmenvardžio.

²⁰ Čia neminimos vienkamienės pavardės, susijusios su avd. *Žýmantas*.

²¹ Dar žr. 9 išnašą.

tų (plg. pvd. *Žigas* Drsk, *Žygas* Sem, *Žygas* Drsk, *Žygūtis* Trak) ir rytų (plg. panevėžiškių pvd. *Žigas* Kri, Lg, Nj, Rgv, Slč, Stč, Šd, *Žygas* Srv, širvintiškių pvd. *Žigis* Msn, kupiškėnų pvd. *Žigūlis* Pnd, uteniškių pvd. *Žigas* Trgn, *Žygas* Trgn, *Žigėlis* Aln, *Žygėlis* Aln, *Žigė* Km, *Žigys* Rk, anykštėnų pvd. *Žigėlis* Blnk, *Žygėlis* Skm, *Žigė* Sv ir vilniškių pvd. *Žyga* RdmV, *Žigaitis* Švnčl, *Žigas* Klt, Lkm, Šut, Švnčl, *Žygas* Švnčl, *Žygėlis* Mdnk, *Žygelevičius* Mdnk, *Žygis* Pb, *Žigys* Švnčl) aukštaičių arealuose.

Kyla mintis, kad šios pavardės, dažniausiai struktūriškai nesiskiriančios nuo kitų kamieno žyg- pavardžių, taip pat gali būti atsiradusios iš trumpinių. Dėl to, kad minėtose vietovėse dvikamieniai asmenvardžiai su žyg- greičiausiai yra išnykę, onimų ryšių su trumpiniais jau negalima pagrįsti. Todėl vienkamienės pavardės su žyg- greičiausiai rodo, kur galėjo būti šio kamieno dvikamienių asmenvardžių. Mintį remtų faktas, kad vakarinėje Lietuvos dalyje, kur yra daugiau išlikę dvikamienių asmenvardžių, daugiau yra ir trumpinių kilmės pavardžių. Todėl manytina, kad ir kitos pavardės su žyg-, kurių daugiausia yra rytinėje Lietuvos pusėje, yra kilusios iš trumpinių, o jų vieną kitą pamatinį dvikamienį asmenvardį turbūt bus galima rasti dar nepaviešintuose istorijos dokumentuose.

8. LPŽ ir kituose onomastikos darbuose minimas avd. *Žýmantas* (žr. Skardžius 1996, 439; Salys 1983, 284, 299; Maciejauskienė 1991, 21; 1993, 107; Ramonienė 1987, 131; LPŽ II 1335; Palionis 2003, 46; LVKŽ 347 ir kt.), kurio kilmė aiškinama skirtingai²². LPŽ II 1335 autoriai, siejantys šio vardo kamieną žy- su lie. žymùs, žymě, žymėti, lyg ir suponuoja buvus avd. **Žym-mantas*. Taip teoriškai aiškinti avd. *Žýmantas*, atrodo, įmanoma, tačiau lyg ir ne-realu, nes kitų dvikamienių asmenvardžių, turinčių kamieną žym-, bent jau iki šiol lietuvių vardyne rasti nepavyko. Be to, susiejus avd. *Žýmantas* su šaknies žym- bendriniais žodžiais, akivaizdu, kad tada vardas neturi sąsajų su avd. *Žyg(i)mantas*. Tuo tarpu Salio (1983, 142)

²² Straipsnyje nenagrinėtas prozodijos klausimas, kodėl avd. *Žýmantas* turi akūtą (nors LPŽ pasitaiko užrašymų ir su cirkumfleksu), nes abejojama duomenų patikimumu.

nuomonė kitokia: jam avd. *Žymantas* yra tik „fonetiškai suprastintas iš *Žýgimanto*“²³. LVKŽ 347 autoriams avd. *Žýmantas* kamienas *žy-* yra atsiradęs iš *žyg(i)-*, todėl yra susijęs su avd. *Žyg(i)mantas*.

Atrodo, kad Salys ir LVKŽ autoriai yra teisūs, kildindami avd. *Žýmantas* iš avd. *Žyg(i)mantas*, nes dvikamieniai asmenvardžiai kaip ir bendriniai sudurtiniai žodžiai kito ir paprastėjo, o pirmiausia nyko jų jungiamieji balsiai, greičiausiai dėl santraukos ir tarimo patogumo (žr. Skardžius 1996, 428). Šio trumpėjimo priežastis buvo kamienų sandūra, kurioje vykti kontrakciją galėjo skatinti ir tarp dvikamienio asmenvardžio kamienų nutrūkęs reikšmės ryšys. Todėl sudėtingesnės struktūros pirmasis kamienas CVC- paprastėjo universalesnės CV- struktūros link²⁴, o antrasis dvikamienio asmenvardžio kamienas išliko tas pats.

Panašių perdirbinių, kai praleidžiama pirmojo skiemens finalė (ar visas antrasis pirmojo dėmens skiemo) prieš kito skiemens sonantu <*m*> ar <*n*> prasidedančią incialę, pasitaiko ir sudurtiniuose apeliatyvuose, plg. Skardžius (1996, 427) pavyzdžius: *diē-medis* (< *die-vamedis*), *dúo-maišis* (< *dúonmaišis*), *gý-nagis* (< *gývanagis*) ir kt. Taip pat kamienui *žyg-* kisti į *žy-* itakos galėjo turėti ir kiti dvikamieniai asmenvardžiai su kamienu *žy-*, plg. avd. *Žý-gaila*, *Žý-gaudas*, *Žý-gintas*²⁵. Todėl avd. *Žyg-mantas* galėjo būti trumpinamas ir perdirbtas į avd. *Žý-mantas*²⁶.

9. Tokią raidą remia faktas, kad avd. *Žýmantas* ir iš jo atsiradusios pavardės yra paplitusios vientisame plote ir koncentruojasi būtent žemaičiuose, kur, kaip teigė Skardžius (1996, 427), vyko daug intensyvesni žodžių kontrakcijos procesai nei aukštaičiuose. Daugiausia tokių pavardžių yra v a r n i š k i ų (pvd. *Žýmantas* Užv, *Žýmantas* Krš, *Žimañčius*

²³ Salys (1983, 284, 299) teigia, kad kamienas *žy-* yra susijęs su kamienu *žai-*. Tačiau apie vardus su *žai-* – kitur.

²⁴ Girdenis (1995, 117) rašo, kad CV yra universaliausias skiemens modelis, į kurį linkusios visos pasaulio kalbos.

²⁵ Dar plg. pvd. *Žýgaudas* Klp, Pgg paplitimo arealus (LPŽ II 1332).

²⁶ Kad dvikamienių vardų sudedamosios dalys, ypač pirmosios, buvo labai perdirbtos, rašo Skardžius (1996, 440).

NmŽ, Šll, *Žýmantas* Kltn, *Žimontas* Lkv, *Žimoñtis* Šll, *Žimuñčius* Šll, *Zimuntas* Varn) ir raseiniškių (pvd. *Žýmantas* Bt, Klm, Krtv, Krž, Skdv, Šauk, Vdk, Vg, *Žymañčius* Skdv, Trg, Vn, *Zimontas* Erž), o kiek mažiau pasitaiko telšiškių (pvd. *Žimuntas* Lk, *Zýmantas* Vgr, *Zýmantas* Žr), kretingiškių (pvd. *Žimontas* Plng) ir vakarų žemaičių (pvd. *Žýmantas* Klp, Šlu) arealuose. Viena kita pavardė yra gretimuose vakarų aukštaičių kauniškių (pvd. *Žimontas* Kn, *Zymantas* Nm) ir šiauliškių (pvd. *Zýmantas* Grz, *Zimontas* Šl) arealuose, taip pat rytų aukštaičių panevėžiškių (pvd. *Žimontas* Rd) areale²⁷.

Mintį, kad avd. *Žýmantas* atsirado sutrumpėjus avd. *Žyg(i)mantas*, tvirtina su dvikamieniais asmenvardžiais anksčiau nesietų vienkamienių pavardžių su žyg- paplitimas: jų pasitaiko sutrumpėjusio dvikamienio asmenvardžio koncentracijos židiniuose. Kažkada nesutrumpėjęs dvikamienis asmenvardis su kamieniu žyg- galėjo egzistuoti varniškių (plg. pvd. *Žyg-aitis* NmŽ ir *Ži-mañčius* NmŽ, *Žyg-aitis* Šll ir *Žy-mañčius* Šll, *Ži-moñtis* Šll, *Ži-muñčius* Šll) ir raseiniškių (plg. pvd. *Žyg-as* Krž ir *Žý-montas* Krž, *Žyg-aitis* Vn ir *Žy-mañčius* Vn) arealuose, nes čia yra išlikusių vienkamienių pavardžių su žyg-. Remiantis minėtais vienkamieniais vardais su žyg- spėjama, kad šių arealų avd. *Žý-mantas* yra arba vėlesnis už vienkamienius vardus su žyg-, arba formavosi tuo pačiu metu kaip ir kamieno žyg- trumpiniai.

Sutampantys kitų, susijusių su avd. *Žyg(i)mantas*, onimų paplitimo plotai taip pat yra dar vienas argumentas keltai hipotezei paremti: tose vietovėse, kur paplitęs avd. *Žýmantas*, yra ir dvikamienių asmenvardžių, turinčių deformuotą pirmąjį kamieną žyg-. Tokių atvejų pasitaiko ir pagrindiniame avd. *Žýmantas* paplitimo plote, žr. varniškių arealą, kur šalia pvd. *Žýmantas* Krš yra ir pvd. *Zygmuntāvičius* Krš, anksčiau sieta su avd. *Žyg(i)mantas*. Taip pat raseiniškių areale, kur paplitusi pvd. *Žymañčius* Trg, fiksuota su avd. *Žyg(i)mantas*

²⁷ Peržiūrėjus iš onomastikos literatūros surinktus asmenvardžius, siejamus su avd. *Žýmantas*, matyti, kad jie užrašyti Pietų Žemaitijoje (Kaltinėnuose, Nemakščiuose, Raseiniuose ir Tveruose – žr. Ramonienė 1987, 131; Maciejauskienė 1993a, 107), taip pat Palionis (2003, 46) avd. *Zymuntowicz* rado Punios bažnytinėse knygose.

susijusių istorinių asmenvardžių, plg. įvardijimus 1571 m. *Andrzej Zygmuntyszkis* Trg (J a b l o n s k i s 1934, 182), 1653 m. *Jan Zygmantaytis* Trg (J a b l o n s k i s 1962, 201). Periferiniuose avd. *Žymantas* paplitimo arealuose (plg. kauniškių ir šiauliškių pvd. *Žimontas* Kn, *Zýmantas* Grz, *Zimontas* Šl) taip pat yra vienkamienių pavardžių su *žyg-*, *žig-* ir jų pamatinių žodžių – deformuotą pirmąjį kamieną *zig-*, atsiradusį iš *žyg-*, turinčių avd. *Zigmantas*, plg. pvd. *Zigmantāvičius* Kn, *Zigmontas* Kn, *Zigmuntas*, plg. *Zigmuntāvičius* Kn, *Zigmantas* Grz, *Zig-mantas* Šl, dar plg. *Zigmantāvičius* Šl (žr. anksčiau). Vakarų žemaičių avd. *Žymantas* Klp taip pat greičiausiai²⁸ yra atsiradęs sutrumpėjęs avd. *Žyg(i)mantas*, nes čia pasitaiko kamieną *žyg-* turinčių vardų, plg. jau minėtus avd. *Žig-as* Klp, *Zyg-as* Klp, *Zig-aitis* Klp ir *Žý-gaudas* Klp. Todėl matyti, kad avd. *Žymantas* sutrumpėjo iš avd. *Žyg(i)mantas* tose vietovėse, kur paplitę vienkamieniai vardai su *žyg-* ar dvikamieniai asmenvardžiai, turintys deformuotą pirmąjį kamieną *zig-*, *zyg-* vietoj *žyg-*²⁹.

10. Problema lieka klausimas, kaip atsirado pvd. *Žymañčius* Skdv, *Žýmantas* Bt, Klm, Krtv, Skdv, Šauk, Šlu, Užv, Vdk, Vg, *Žýmantas* Kltn, *Žimuntas* Lk, *Žimontas* Lkv, Plng, Rd, *Zýmantas* Vgr, *Zymantas* Nm, *Zýmontas* Žr, *Zimontas* Erž, *Zimuntas* Varn. Su *žyg-* turinčiais dvikamieniais ir vienkamieniais vardais šios pavardės yra susijusios tik arealu: visos jos yra žemaičiuose. Jeigu šie asmenvardžiai atsirado struktūriškai pakitus avd. *Žyg(i)mantas*, tai manytina, kad tose vietovėse arba avd. *Žyg(i)mantas* pakito į avd. *Žýmantas* anksčiau nei pradėta

²⁸ Didžiuosiuose miestuose daugelis asmenvardžių gali būti atsiradę dėl žmonių migracijos.

²⁹ Kad avd. *Žýmantas* pakito senokai, rodo kamieną *žym-* turinčios vienkamienės pavardės, greičiausiai atsiradusios iš trumpinių, kurių pamatas yra avd. *Žýmantas* pirmasis kamienas ir pradžia antrojo. Šios vienkamienės pavardės su *žym-* taip pat daugiau yra paplitusios žemaičių plote, plg. varniškių (pvd. *Žiñ-k-us* Varn ir *Zi-muntas* Varn), telšiškių (pvd. *Žiñ-k-us* Žr ir *Zý-montas* Žr). Taip pat jų yra ir vakarų aukštaičių kauniškių (pvd. *Zim-k-aitis* Kn, *Zim-k-ýs* Kn, *Žim-k-ėvičius* Kn ir *Ži-montas* Kn) ir šiauliškių (pvd. *Ziñ-k-us* Grz ir *Zý-mantas* Grz) arealuose. Minėtos pavardės, paplitusios tose pat vietovėse (dar žr. 27 išnašą), remia anksčiau minėtas priežastis dėl asmenvardžių mišimo: <z> ir <ž>, <i> ir <y> variavimą, pastebėtą onimuose su kamienu *žyg-*.

trumpinti avd. *Žyg(i)mantas*, arba tose vietovėse, kur paplitusios iš avd. *Žýmantas* atsiradusios pavardės, nėra trumpinių kilmės vardų.

Kita vertus, atsisakius avd. *Žýmantas* sieti su avd. *Žyg(i)mantas* galima manyti kitaip: arba minėtos pavardės, atsiradusios iš avd. *Žýmantas*, yra migracijos rezultatas, arba šių pavardžių kilmė yra kita ir jos nesusijusios su avd. *Žyg(i)mantas*. Gali būti, kad šiose vietovėse avd. *Žýmantas* atsiradimas yra susijęs su avd. *Žý-gaila*, *Žý-gaudas*, *Žý-gintas*, kurie turi antrojo kamieno inicialę sutapusią su tokiu pačiu priebalsiu pasibaigiančia pirmojo kamieno finale. Remiantis šiais asmenvardžiais galima spėti, kad nutrūkus ryšiams tarp kamienų, *žy-* tapo savarankiškas kamienas, su kuriuo buvo sudaromi nauji vardai. Vienas jų ir buvo avd. *Žýmantas*, galėjęs sutapęs su iš avd. *Žyg(i)mantas* atsiradusiu avd. *Žýmantas*. Ar ši mintis teisinga, atsakys kitų lietuvių vardų su *žy-* tyrimai³⁰.

11. Išanalizavus lietuvių asmenvardžius su kamienais *žyg-* ir *žy-m-* buvo prieita prie tokių išvadų:

1. Anksčiau po Lietuvą plačiai paplitęs avd. *Žyg(i)mantas* buvo perdirbtas, o vienas kitas nepakitęs asmenvardis išliko tik vakarų ir rytų Lietuvoje. Daugiausia vidurio ir šiaurės Lietuvoje avd. *Žyg(i)mantas* pirmasis kamienas *žyg-* buvo pakeistas į *zyg-* ir *zig-*: dėl to sumišo savos kilmės dvikamienis vardas su vėlesniu krikščionišku asmenvardžiu. Vakarinėje Lietuvos dalyje, kur vyko intensyvūs žodžių kontrakcijos procesai, avd. *Žyg(i)mantas* buvo redukuotas į avd. *Žýmantas*. Taip pat spėjama, kad rytinėje Lietuvos pusėje funkcionavę kamieno *žyg-* dvikamieniai asmenvardžiai yra išnykę, bet jų pėdsakus rodo vienkamieniai vardai su *žyg-*.

2. Svarbiausia avd. *Žyg(i)mantas* kitimo priežastis, atrodo, buvo jo struktūros sutapimas su krikščionišku vardu *Zigmantas*. Varijuojančios žodžio pradžios raidės <z> ir <ž>, taip pat <i> ir <y> greičiausiai tik dar labiau skatino painiavą, maišantis dviem skirtingos kilmės asmenvardžiams. Dvikamieniai vardai su *žyg-*, turintys tokiu pačiu priebalsiu prasidedančią antrojo kamieno inicialę kaip finalė, plg. *Žý-gaila*,

³⁰ Tiksliausia onimų su kamienais *žyg-* ir *žy-m-* raidos istorija būtų matoma tada, jeigu būtų tirta vienos šeimos ar giminės pavardės istorija.

Žý-gaudas, *Žý-gintas*, šalia kamienų kontrakcijos galėjo būti paskata formuotis avd. *Žý-mantas*. Kamienui *žy-* tapus savarankišku, kai kuriose vietovėse avd. *Žý-mantas* galėjo atsirasti vėliau, kai su *žy-* buvo kuriami nauji asmenvardžiai.

3. Iš dvikamienių asmenvardžių su kamieniu *žyg-* atsiradę tumpiniai patyrė daug mažiau pokyčių nei patys dvikamieniai asmenvardžiai. Todėl šiais vienkamieniais vardais, atrodo, galima remtis identifikuojant su avd. *Zigmantas* sutapusius lietuvių kilmės dvikamienius asmenvardžius. Taip pat vienkamieniai vardai su *žyg-* patvirtina ir avd. *Žý-mantas* atsiradimą iš avd. *Žyg(i)mantas*. Iš pateiktų dvikamienių ir vienkamienių asmenvardžių matyti, kad atsekti buvusius vardų ryšius ir jų kilmę galima tik tada, kai į onimus žiūrima kaip į sistemą, kurioje vieni asmenvardžiai padeda paaiškinti kitus.

ON THE DEVELOPMENT OF LITHUANIAN NAMES WITH *žyg-* AND *žy-m-* STEMS

Summary

The mixing of the Lithuanian compound name *Žyg(i)mantas* with a Christian name *Zigmantas* changed first stem of the compound name from *žyg-* into *zyg-* and *zig-*. It is thought, that the Lithuanian name changed, because its structure is similar to the said Christian name. The varied letters <z> and <ž> at the beginning of the word, and also the varying <i> and <y> were factors, that influenced the mixing of different personal names, which was especially prevalent in central and northern Lithuania. In the western part of Lithuania, the personal name *Žyg(i)mantas* was further shortened to *Žýmantas* because of intensive processes of word contractions. The stimulus for this shortening could be other personal names which have the stem *žy-* (cf. *Žý-gaila*, *Žý-gaudas*, *Žý-gintas*). In the eastern part of Lithuania, the compound personal names with the stem *žyg-* may have already disappeared, but their remains are most probably shown by the one-stemmed names with *žyg-*. The nicknames that appeared from compound personal names with the stem *žyg-* experienced less changes than their basic words, which is why with this one-stem names, it seems, one can support that the personal name *Zigmantas* became similar to compound names with a Lithuanian origin. Also the one-stem names with *žyg-* confirm the development of personal name *Žy-mantas* from the personal name *Žyg(i)mantas*.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- ATSŽ – *Lietuvos TSR teritorinio administracinio suskirstymo žinynas 2*, Vilnius: Mintis, 1976.
- Fraenkel Ernst 1965, *Litauisches etymologisches Wörterbuch 2*, Heidelberg: Winter.
- Girdenis Aleksas 1995, *Teoriniai fonologijos pagrindai*, Vilnius: Petro ofsetas.
- Jablonskis Konstantinas 1934, *Istorijos archyvas 1: XIV a. Lietuvos inventoriai*, Kaunas.
- Jablonskis Konstantinas 1941, *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje 1*, Kaunas: Lietuvos istorijos draugija.
- Jablonskis Konstantinas, Rimantas Jاسas, 1961, *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais 2: XVIII a.*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Jablonskis Konstantinas, Rimantas Jاسas, 1987, *Raganų teismai Lietuvoje*, Vilnius: Mintis.
- LKŽ^e – *Lietuvių kalbos žodynas* (<http://www.lkz.lt/startas/htm>).
- LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas 2*, Vilnius: Mokslas, 1989.
- LVKŽ⁴ – Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas, *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, 4 leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- Maciejauskienė Vitalija 1991, *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius: Mokslas.
- Maciejauskienė Vitalija 1993, Lietuvių įvardijimas XIX a. pirmojoje pusėje, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 100–113 (Baltų onomastikos tyrinėjimai).
- Maciejauskienė Vitalija 1997, Vienkamieniai lietuviškos kilmės vardai XVI amžiuje, *Darbai ir dienos* 4 (13), 112–134.
- Palionis Jonas 2003, *XVII a. Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Ragauskaitė Alma 2005, *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ramonienė 1987 – Рамонене Мяйлуте, *Литовские фамилии конца XVIII в.* Daktaro disertacijos rankraštis, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Razmukaitė Marija 1996, Kelios pastabos apie Prūsų Lietuvos priesaginės darybos (ir priesaginę) oikonimiją, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 36, 74–82.
- Salys Antanas 1983, *Rinktiniai raštai 2: Tikriniai vardai*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
- Sinkevičiūtė Daiva 2006, *Lietuvių dvikamienių asmenvardžių trumpiniai ir jų kilmės pavardės*, Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla.
- Skardžius Pranas 1996, *Rinktiniai raštai 1*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų I-kla.
- Skardžius Pranas 1998, *Rinktiniai raštai 4*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Zinkevičius Zigmąs 1976 (rec.), А.К. Усціновіч, Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны (XIV–XVIII стст.), Мінск, 1975, *Baltistica* 12 (1), 95–102.

Zinkevičius Zigmąs 1977, *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Zigmąs 2005, *Krikščionybės ištakos Lietuvoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Daiva SINKEVIČIŪTĖ

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lietuva

[daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt]